

1. Керчь. Документи и материалы по истории города / Сост. Л.А. Михайлов – Симферополь: Редотдел Крымского комитета по печати, 1993. – С. 291. 2. Иванова А. Керченский государственный историко-археологический музей им. А.С. Пушкина // Вестник древней истории. – 1948. – №1. – С. 185. 3. Науковий архів Керченського історико-культурного заповідника (далі – НА КДІКЗ). – Оп. 9. – Од. зб. 118. – Арк. 4. 4. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 137. – Арк. 1. 5. Худяк М.М. Раскопки в Нимфее // Сообщения Государственного Эрмитажа. – Л., 1948. – Вып. V. – С. 36. 6. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 118. – Арк. 8. 7. Блаватский В.Д. Пантикапейские раскопки 1945 – 1946 гг. // Памятники искусства: Бюллетень Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина. – М., 1947. – Вып. №2. – С. 10. 8. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 138. – Арк. 7. 9. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 119. – Арк. 1 – зв. 10. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 141. – Арк. 1. 11. Раскопки древнего Пантикапея // Красный Крым. – 3 августа 1946. – №154. – С. 3. 12. НА КДІКЗ. – Оп. 9. – Од. зб. 138. – Арк. 9.

УДК 340.1:355,1:304(477)

Л.М. Новак-Каляєва

Інститут гуманітарних та соціальних наук
Національного університету “Львівська політехніка”,

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

© Новак-Каляєва Л.М., 2007

Досліджено правове поле реалізації українською державою захисту соціальних прав військовослужбовців, зокрема порівняно із заходами щодо захисту соціальних прав військовослужбовців Великобританії.

The article is devoted to the research of legal realization by the Ukrainian state the protection of social rights of military men, in particular it is compared with the measures concerning social rights protection of British military men.

Збройні сили України — це державна військова структура, яка призначена для збройного захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й неподільності України, гарант національної безпеки держави й стабільності у суспільстві. Сьогодні армія виконує покладені на неї завдання, але військовослужбовці потребують постійного соціального захисту з боку держави – компенсації обмежень, обумовлених особливого виду державною службою, що пов’язана з ризиком для життя, – соціальної справедливості й підтвердження статусу військовослужбовця як громадянина, який знаходиться під особливим захистом держави.

Хронічне недофінансування потреб Збройних сил, недостатньо високі темпи їх реформування, швидке моральне і фізичне старіння військової техніки, недостатній рівень навченості особового складу свідчить про невідповідність Збройних сил України вимогам часу. Зберігається незадоволеність військовослужбовців житловим, медичним і речовим забезпеченням та ефективністю функціонування системи адаптації військовослужбовців, звільнених в запас або у відставку. За таких умов актуальність і необхідність оптимізації діяльності системи захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей як значного сегменту правозахисної проблематики та загальнодержавної соціальної політики не викликає сумніву.

Окремі аспекти соціальної політики держави в галузі соціального захисту військовослужбовців розглядають публікації А. Гриценка, І. Жданова, О. Мельника, М. Сунгуровського, Л. Шангіної та ін.

Мета роботи – дослідити правові основи здійснення Українською державою захисту соціальних прав військовослужбовців та визначити шляхи оптимізації діяльності держави у цій галузі.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що дослідження органічно поєднує теоретичні та практичні аспекти питання, одержані результати можуть використовуватись у науково-дослідній сфері.

Військовослужбовці, тобто громадяни України, які перебувають на військовій службі, користуються всією повнотою конституційних прав – політичних, соціально-економічних, культурних, релігійних та особистих. Це випливає з Конституції України і підкреслено у статті 6 Тимчасового статуту внутрішньої служби Збройних сил України. За роки незалежності України розбудова вітчизняних Збройних сил здійснювалась відповідно до Концепції оборони та будівництва Збройних сил України, затвердженої Постановою Верховної Ради України “Про військові формування на Україні”, законів України “Про оборону України”, “Про Збройні сили України” та інших нормативно-правових документів [1].

Враховуючи особливості військової служби, військовослужбовці повинні усвідомлювати і погоджуватись із певними обмеженнями своїх основних прав та свобод, зокрема таких, як свобода пересування, вибір місця проживання, участь у діяльності політичних партій, страйках та демонстраціях, заняття підприємництвом. Службова діяльність і побут цієї категорії громадян детально регламентовані, часто пов’язані з підвищеним ризиком для здоров’я і життя, на них покладається підвищена юридична відповідальність. Історичний досвід і сучасні проблеми вказують на те, що військова справа є специфічною соціально небезпечною сферою людської діяльності. Саме через певну специфічність військової діяльності необхідна турбота держави про соціальний захист цієї категорії громадян.

На Збройні сили України та відповідні військові формування покладені завдання захисту суверенітету, територіальної цілісності нашої країни, оборона України та державна безпека. Реалії ХХІ століття обумовлюють той факт, що сучасні Збройні сили України потребують формування нової генерації військовослужбовців, що, своєю чергою, вимагає удосконалення системи захисту їхніх прав, зокрема соціальних. Гарантована соціальна захищеність військовослужбовців створює і забезпечує престиж військової служби та комплектування Збройних сил України високопрофесійними кадрами. Від вирішення цієї проблеми залежатиме успіх і доля військової реформи, подальший розвиток армії, її боєздатність та виконання завдань щодо захисту Вітчизни.

Забезпечення соціальної захищеності військовослужбовців та членів їх сімей є багатопланою проблемою, її вирішення полягає в законодавчому закріпленні прав, пільг, гарантій та компенсацій і створенні функціонального правового механізму їх реалізації. Стаття 17 Конституції України проголошує: “Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та в інших військових формуваннях, а також членам їх сімей” [1].

Одним з найважливіших складових соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей є правове закріплення державних пільг, допомог, компенсацій та пенсій, які частково компенсують труднощі проходження служби, а також обмеження деяких загальногромадянських прав і свобод, обумовлених особливостями та специфікою військової служби.

Закони та інші нормативно-правові акти, що регламентують соціальний захист військовослужбовців, можна умовно розділити на певні групи, зокрема:

– загальні закони, які визначають державну політику та регулюють відносини у сфері соціального захисту;

– спеціальні законодавчі та правові акти, які регламентують соціальний захист конкретного соціального прошарку – військовослужбовців і членів їх сімей, та вирішення конфліктних соціальних проблем.

До першої групи необхідно віднести Конституцію України, де у ст. 46 визначено, що громадяни мають право на соціальний захист. Правовідносини в галузі надання соціальної допомоги регламентує й забезпечує закон України “Про соціальну допомогу”.

До другої групи законів України належить достатньо велика кількість законодавчих актів, розроблених в Україні протягом останніх років. Зокрема, проблеми соціального захисту військовослужбовців регламентуються законами України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ”, “Про Збройні сили України”, “Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв’язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей”. Крім того, на військовослужбовців може поширюватись дія низки інших законів України, а саме: “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”; “Про державну допомогу сім’ям із дітьми”; “Про зайнятість населення” тощо [1]. Завдання розробляти урядові законопроекти, спрямовані на вдосконалення законодавчої бази з питань соціального захисту військовослужбовців та деяких інших осіб, нормативно-правове супроводження покладено на Міністерство оборони (МО) України.

Важливою проблемою Збройних сил України є забезпечення військовослужбовців і членів їх сімей житлом. Порядок здійснення квартирного обліку військовослужбовців, надання житлових приміщень, включаючи черговість одержання житлових приміщень, обмін, бронювання тощо, довгий час регулювалися Положенням про порядок забезпечення житловою площею в Збройних силах України, затвердженим наказом Міністра оборони України № 20 від 30.1.1995 р. [2]. Зміст окремих його пунктів неоднозначний, тобто трактувався залежно від категорії військовослужбовців. Важливе значення, з точки зору захисту соціальних прав військовослужбовців, має право на безоплатне одержання в особисту власність житлового приміщення, яке військовослужбовці займають в будинках державного житлового фонду (норма діє для таких категорій: офіцери, прапорщики, мічмани, військовослужбовці за контрактом, що мають вислугу не менше 20 років, при звільненні з військової служби за станом здоров’я, віком, скороченням чисельності або штату військовослужбовців, а також військовослужбовці, які стали інвалідами 1 чи 2 групи, члени сімей військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби (п. 9 ст. 12 закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”) [3].

Вирішенню житлової проблеми в Збройних силах України була покликана сприяти “Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців та членів їхніх сімей”, затверджена Указом Президента від 2 жовтня 1999 р. № 2166, та Постанова Кабінету Міністрів України 2004 р. №538, а також Програма забезпечення житлом військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України також у 1999 р. за №114. За цією Програмою у період до 2006 р. було передбачено побудувати для військовослужбовців Збройних сил майже 55 тисяч квартир, але ця програма так і залишилась здебільшого на папері [4].

На черзі для отримання житла в усіх силових структурах станом на кінець 2006 р. перебувало 79, 4 тис. сімей, із них у Міністерстві оборони України – 64,6 тис. сімей, в тому числі 16,4 тис. сімей, звільнених у запас або відставку. На фінансування будівництва та придбання житла Державним бюджетом України було передбачено на 2006 рік видатків по всіх військових формуваннях 6 млн. грн. Для вирішення житлової проблеми такої кількості сімей військовослужбовців на рівні сучасних цін потрібно більше 20 млрд. грн., а з урахуванням дієвого механізму вирішення цієї проблеми потребується щорічне фінансування в обсязі близько 4 млрд. грн. Державний бюджет України таких обсягів фінансування не забезпечує. Незважаючи на об’єктивні та суб’єктивні причини при виконанні річного обсягу фінансування із загального фонду протягом останніх чотирьох років не вдалося забезпечити ритмічне фінансування, але, згідно із законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, грошова компенсація за піднаймання (наймання) житлового приміщення виплачується у разі неможливості забезпечення військовослужбовця постійним або службовим житлом. Порядок

виплати грошової компенсації за піднаймання (наймання) житла у відповідних населених пунктах України регулюється Постановою Кабінету Міністрів України 1995 року №175 [4].

З метою створення фонду службового житла для окремих категорій громадян, які мають право на отримання такого житла, в тому числі військовослужбовців, у законі України “Про Державний бюджет України на 2007 рік” передбачено: у складі видатків Мінбуду – всього 373 млн. грн.; для Міноборони та Держприкордонслужби відповідно – 240,4 млн. грн., із спец. фонду – 2,5 млн. грн.

З часу затвердження та уточнення показників Комплексної програми та Програми забезпечення житлом військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, відбулося багато змін, зокрема вартість будівництва житла була врахована у цінах, які діяли на 2003 р. З того часу вартість житла за офіційними даними Мінбуду зросла у 2 рази, відповідно за ці кошти можна збудувати у 2 рази менше квартир. Набрал чинності закон України “Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільнені у зв’язку з реформуванням Збройних сил України”, яким передбачено забезпечення житлом військовослужбовців, що звільняються за скороченням чисельності Збройних сил протягом трьох років. Орієнтовна потреба в коштах для цієї категорії на 2006 – 2008 роки становить 2 337 млн. гривень. Видано розпорядження Президента України від 16 травня 2005 року № 1043//2005-рп „Про заходи щодо переходу підрозділів Збройних сил України до комплектування військовослужбовцями за контрактом” в частині, що стосується забезпечення житлом військовослужбовців-контрактників говорить про необхідність створення потужного фонду службового житла також і для них [4].

Військовослужбовцям та членам їхніх сімей надаються також пільги щодо проїзду та перевезення багажу. Безкоштовний проїзд військовослужбовцям та членам їх сімей у чергову відпустку зупинено (крім військовослужбовців строкової служби) законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців” від 17.02.2000 р. Додаткові пільги щодо проїзду мають військовослужбовці строкової служби, військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, та прирівняні до них особи, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби. Усі категорії військовослужбовців, а також військовозобов’язані, призвані на збори, підлягають державному обов’язковому особистому страхуванню на випадок загибелі або смерті. Військовослужбовці також мають право на грошову допомогу на лікування, при народженні дитини, малозабезпеченим сім’ям, грошову допомогу на дітей військовослужбовців строкової служби. Ці питання регулюються законом України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” та іншими законодавчими актами [1]. Але розмір грошової допомоги довгий час був мізерним і не міг забезпечувати належний рівень життя. Зміни до закону, які вступили в силу з 1 січня 2005 року, дещо покращали ситуацію.

У Державній програмі реформування та розвитку Збройних сил України предметом першочергової уваги задекларовано постійне забезпечення соціально-правових гарантій військовослужбовців та членів їх сімей. За останні роки військовослужбовцям неодноразово було підвищено грошове забезпечення. З метою адаптації військовослужбовців (звільнених у запас або відставку) до нових умов життя Постановою Кабінету Міністрів від 5.08.1996 р. № 918 була затверджена і діяла протягом трьох наступних років відповідна комплексна програма. Прийнятий 15 червня 2004 р. закон України “Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв’язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей” встановив правові основи забезпечення соціального захисту військовослужбовців, які звільнятимуться у зв’язку зі скороченням чисельності Збройних сил України під час їх реформування, та членів їхніх сімей.

Сучасні демократичні зміни, що відбуваються в Україні, значною мірою вплинули на стан правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Зміни бюджетної політики, наповнення державного бюджету та інші позитивні економічні та політичні зміни останніх років оптимізували процеси, пов’язані з реалізацією соціальних прав військовослужбовців. Фактично вироблені механізми судової процедури задоволення позовів щодо реалізації соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей.

За два останні роки обсяг видатків із Державного бюджету на утримання військових формувань та правоохоронних органів (з урахуванням пенсійного забезпечення та будівництва житла) зріс на 13152 млн. грн. [4].

Основним принципом пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні є пряма пропорційна залежність розмірів призначених пенсій від рівня грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, які проходять військову службу. Законом України про внесення змін та доповнень до закону України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб” від 15 червня 2005 р. передбачено перерахувати пенсії всім, раніше звільненим військовослужбовцям на новій базі нарахування пенсій, до якої включаються: оклади за посадою, військовим званням на час виходу на пенсію, перераховані до розмірів, відповідних до тих, що діють зараз, процентна надбавка за вислугу років, усі щомісячні додаткові види грошового забезпечення, надбавки за вчене (почесне) звання, кваліфікацію і умови служби та премії, що також діють на сьогодні [4]. Але з формулюванням “з метою зменшення навантаження на Державний бюджет України” законом було передбачено, що 50 % суми підвищення пенсій буде сплачено з 1 січня 2005 року, а решта — з 1 січня 2006 р.

Загальний обсяг видатків на пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу у 2006 р. було встановлено у сумі 10272,7 млн. грн., що дасть змогу в 2007 р. забезпечити виплату пенсій на одну особу у середньому розмірі 1385 грн. на місяць. При цьому у Державному бюджеті на 2007 рік Урядом передбачено передачу функцій з нарахування та виплати військових пенсій до Пенсійного фонду, будівництва (придбання) житла – до Мінбуду, здійснення заходів з практичної утилізації боєприпасів – до Мінпромполітики та НКАУ. Урядовці декларують, що зазначені заходи за одночасного збільшення загального обсягу видатків Державного бюджету на оборону і безпеку (на 2007 рік збільшено на 22,1 відсотка) дають змогу звільнити силові структури від виконання невластивих функцій та істотно підвищити рівень бюджетної забезпеченості обороноздатності держави, у тому числі соціального захисту військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу, які безпосередньо виконують завдання з оборони та безпеки [4].

Уряд України прийняв рішення про відновлення пільг та норм забезпечення військовослужбовців, а також про надання статусу учасників бойових дій особовому складу миротворчого контингенту в Іраку.

Протягом 2005–2006 рр. були відновлені соціальні гарантії, яких військовослужбовці були позбавлені у 2000 році, коли було призупинено забезпечення військовослужбовців продовольчими пайками, виплата компенсацій за них та за недоотримане речове майно, а також пільги на оплату житла та житлово-комунальних послуг, безкоштовний проїзд тощо.

Згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України Указами Президента України на період реформування Збройних сил України та інших військових формувань було утворено Національний координаційний центр (НКЦ) адаптації військовослужбовців, звільнених в запас або відставку, та конверсії колишніх військових об'єктів. Була затверджена Програма соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, звільнених в запас або відставку на період до 2005 р., з метою надання допомоги щодо професійної орієнтації, перепідготовки та працевлаштування звільнених військовослужбовців. У регіонах працюють представники Національного координаційного центру, створено мережу навчальних та регіональних центрів працевлаштування.

НКЦ реалізує такі програми підтримки звільнених військовослужбовців: програму підготовки старшого офіцерського складу для роботи на керівних посадах у бізнесі; інтенсивні курси англійської, німецької, французької та італійської мов; інтенсивні курси арабської мови; програму підготовки спеціалістів з гуманітарних питань; добір спеціалістів в рамках програм ООН для роботи в країнах Південної Америки, Африки, Центральної Азії, Близького Сходу.

З метою безумовного забезпечення соціальних правових гарантій військовослужбовців і членів їх сімей, працівників ЗС України та надання кваліфікованої допомоги зазначеним категоріям під час реформування Збройних сил у Генеральному штабі ЗС України створена і працює комісія з

питань соціального та правового консультування. Але істотних зрушень у реалізації державних соціальних гарантій так і не відбулося [6].

Попри усі намагання влади, сьогодні Україна за чисельністю Збройних сил займає 13-те місце у світі, а за обсягом оборонного бюджету – 126-те. Це парадоксально, але в економічних та політичних реаліях сучасної України – цілком закономірно. У нас військовослужбовець – найбільшій порівняно з країнами колишнього СРСР, колишніми “народними демократіями”, а тим більше – розвиненими країнами Заходу. У розрахунку на одного військовослужбовця в Україні заплановано витрат на 2,6 тис. дол. США на рік, тоді як у Польщі – 27,9 тис. дол., в Угорщині – 34,6 тис. дол., у Франції – 91 тис. дол. [5, с. 4].

Для порівняння, основними нормативними документами, що визначають порядок проходження військової служби в збройних силах (ЗС) Великобританії є закони “Про армію” 1975 р. і “Про резерв” 1996 р., Військова доктрина Великобританії (1996), а також окремі міністерські інструкції, зокрема “Терміни й умови проходження військової служби” (1996). Порядок фінансування військового відомства міністерства оборони (МО) Великобританії встановлює керівництво країни на підставі бюджету, який затверджується урядом у лютому місяці кожного року [8].

Серед заходів, які здійснюються керівництвом ЗС Великобританії щодо захисту прав та підвищення популярності і престижності служби в збройних силах, належне місце відводиться питанням соціального забезпечення особового складу ЗС. Зокрема, достатньо хороші побутові умови, доволі високе грошове забезпечення, в тому числі: виплата надбавок до окладів, компенсацій на оренду житла, одноразових допомог, гідне пенсійне забезпечення. Грошові виплати значною мірою сприяють залученню на військову службу молодих людей.

У ЗС Великобританії існують такі види забезпечення солдатського, сержантського й офіцерського складу: грошове утримання, пенсійне, матеріальне і квартирне, медичне забезпечення, а також працевлаштування звільнених з військової служби військовослужбовців. Встановлені такі види щоденних надбавок до грошового окладу: за проходження служби на заморських територіях – до 3,8 фунта стерлінгів (без сім’ї), за проходження служби у Північній Ірландії – 4,4 фунта стерлінгів (для всіх військовослужбовців). На розквартирування старші офіцери одержують 4 фунти стерлінгів, капітан і нижче – 3 фунти стерлінгів, ворент-офіцер – 2,4 фунта стерлінгів, капрал і нижче – 1,4 фунта стерлінгів, рядовий – 1. На розквартирування з сім’єю офіцерам щодня виплачується 9–18 фунтів стерлінгів, солдатам і сержантам – 4–7 фунтів стерлінгів, на оплату гаража – 0,6 фунта стерлінгів і паркування – 0,3 фунта стерлінгів. На витрати за комунальні послуги, розміри яких залежать від місця проживання. Так, на мешкання в Лондоні, який вважається виключно дорогим місцем проживання, доплачується 3 фунти стерлінгів щодня, на розквартирування – 2,74.

Додаткові виплати проводяться також за практичне знання іноземних мов – 1 фунт стерлінгів. За роботу в понаднормовий час, нічні чергування, несення служби у вихідні і святкові дні – 2 % від щоденного утримання. За участь у випробуваннях – 1,83 фунта стерлінгів, за роботу в складних умовах – 0,63, при проходженні служби у відриві від сім’ї більше шести місяців в рік – 7,5. У разі переїзду на нове місце служби виплачується підйомна допомога у розмірі місячного окладу. При здійсненні покупок в магазинах системи військової торгівлі військовослужбовці і члени їх сімей звільняються від місцевих податків.

При виході військовослужбовця на пенсію у зв’язку з закінченням терміну служби йому виплачується одноразова допомога у розмірі трьох річних пенсій, зокрема, полковнику – в середньому 40 000 фунтів стерлінгів (понад 64 000 доларів). Розміри пенсій регулярно переглядаються і затверджуються парламентом одночасно із зміною окладів військовослужбовців в результаті збільшення цін та зростання інфляції. Окрім того, той, хто звільняється, має право отримати частину свого пенсійного забезпечення за декілька років наперед. За дострокового розриву контракту у зв’язку зі скороченням штатів виплачується до 18 щомісячних окладів відповідно до останньої посади. Розміри пенсії військовослужбовців визначаються парламентом країни і регулярно корегуються (залежно від темпів інфляції і зростання цін) черговим фінансовим законом. Величина грошових сум залежить від військових звань, вилуги років і стану здоров’я. За

кожний рік служби понад мінімальний термін, встановлений законом для різних категорій особового складу, визначається надбавка (2,6–3,9 % від основного окладу). Особам, що втратили працездатність під час перебування в збройних силах, встановлюються додаткові надбавки (або особливі пенсії) залежно від ступеня її втрати.

Офіцерський і сержантський склад одержує речове забезпечення безкоштовно тільки один раз – після закінчення військового навчального закладу. Надалі військовий одяг отримується за готівковий розрахунок (витрати на придбання речового постачання включаються до річного окладу військовослужбовців цих категорій). Рядовий склад одержує обмундирування безкоштовно відповідно до встановлених термінів. Крім того, він щодня забезпечується безкоштовним триразовим харчуванням. Неодружені рядові та сержанти проживають в казармах (в кімнатах на шість – вісім чоловік). Сімейні військовослужбовці одержують в гарнізонах і військових містечках службові квартири. Крім того, МО орендує для них житло у приватних осіб. З тих, хто проживає на службовій площі, стягується певна платня, розмір якої залежить від сімейного стану військовослужбовця і якості житла (27 – 232 фунтів стерлінгів для неодружених і 20 – 703 фунтів стерлінгів в рік – для сімейних). Тим, хто орендує квартири, встановлено надбавку (370–2 560 фунтів стерлінгів на рік залежно від військового звання, якості квартир тощо). Особам, які прослужили за контрактом 22 роки, виплачується премія у розмірі 3 500 фунтів стерлінгів, призначена для часткової компенсації на придбання житла. Істотні пільги під час купівлі житла надаються військовослужбовцям, які звільняються.

Оскільки тільки 25 % солдатів і офіцерів мають власні квартири або будинки, а інші проживають на житловій площі, що належить міністерству оборони, був створений спеціальний резервний житловий фонд (понад 10 тис. квартир, які на пільгових умовах продаються військовослужбовцям, що звільняються). Крім того, МО надає фінансові компенсації для придбання ними власного житла – за одноразової виплати компенсується 30 % від його вартості, а при отриманні кредиту від банку на купівлю будинку або квартири військове відомство щомісячно виплачує близько 200 фунтів стерлінгів на погашення кредиту. Усього під програму забезпечення житлом для військовослужбовців, які звільняються, міністерство оборони щорічно виділяє близько 50 млн. фунтів стерлінгів. Загалом реалізація цієї програми в 1998 – 2004 рр. дала змогу придбати будинки та квартири на пільгових умовах близько 150 000 британських військовослужбовців. У країні також активно діють громадські організації, які опікуються і слідкують за наданням житлової площі на пільгових умовах кадровим і колишнім військовим.

Особлива увага приділяється соціальному захисту старих та інвалідів, зокрема їх перебуванню в пансіонах та лікувальних установах. Так, громадська організація “Товариство по наданню допомоги збройним силам” розміщає їх разом із членами сімей в 47 котеджах і 35 спеціалізованих будинках, які вона утримує.

Військовослужбовці ВС Великобританії і члени їх сімей користуються безкоштовним медичним обслуговуванням протягом всього часу знаходження на військовій службі. При виході на пенсію після закінчення повного терміну служби військовослужбовці та їх дружини (чоловіки) мають право на безкоштовне медичне обслуговування, безкоштовне (для інвалідів і учасників бойових дій) або частково оплачуване (для окремих категорій) забезпечення медикаментами і санаторно-курортне забезпечення.

Працевлаштування військовослужбовців, що звільняються з військової служби, здійснюється державною системою перепідготовки кадрів. В МО Великобританії сьогодні відсутній орган, що займається питанням професійної перепідготовки військовослужбовців, які звільняються з військової служби. З цією метою створено державну систему перепідготовки кадрів, яка організаційно входить до структури міністерства освіти. Крім того, в країні є такі організації, як Асоціація з працевлаштування колишніх кадрових військовослужбовців, що має свої представництва у 45 містах країни.

За різких або позапланових скорочень особового складу ЗС керівництво МО може робити кроки із забезпечення підготовки військовослужбовців, які звільняються з військової служби, до цивільного життя в рамках самого міністерства. Так, військове відомство відповідало за

працевлаштування військовослужбовців, які звільняються в запас або демобілізуються в період з 1944 по 1949 рр. У той же час перепідготовка рядового і сержантського складу, що звільняється з військової служби і не має цивільної освіти, може фінансуватися за рахунок міністерства оборони (за умови затвердження цього механізму в конкретному контракті на проходження служби у ЗС Великобританії, що укладається з військовослужбовцем під час його надходження на службу).

Офіцерський склад збройних сил країни має цивільну освіту, тому його перепідготовка за рахунок МО здійснюється тільки у виняткових випадках за спеціальним рішенням уряду [7].

Отже, соціальні права британських військовослужбовців забезпечені державою на законних, системних засадах, державні гарантії реалізуються істотними, регулярними та стабільними державними виплатами, які дійсно гарантують військовослужбовцям та їхнім сім'ям пристойний рівень життя.

Аналіз вітчизняних реалій дає підстави зробити висновок про те, що в Україні загалом сформовано концептуальні та правові засади функціонування системи захисту соціальних прав військовослужбовців, тобто нормативно-правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців відповідає вимогам сучасної армії розвиненої країни, але воно надто громіздке, складне, непрозоре, залежне від політичних подій та посадових осіб. Стабільні законні механізми реалізації державних соціальних гарантій ще не сформовані, держава не може реалізувати гарантовані військовослужбовцям пільги, компенсації та надбавки, задекларовані у нормативно-правових актах, і забезпечити права військовослужбовців на гідне утримання. Це пов'язано з низкою причин, які носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Значні труднощі у справі соціального захисту військовослужбовців обумовлені особливостями економічного розвитку країни в період суспільних трансформацій, труднощами політичного структурування українського політикуму, нагальною потребою модернізації застарілої матеріально-технічної бази та озброєння, удосконалення форм та методів військового управління. У зв'язку з цим необхідно:

- виробити концептуальні засади нормативно-правового забезпечення соціального статусу та соціального захисту військовослужбовців і на цій основі переглянути існуючу нормативну базу з метою її упорядкування, однозначності, стабільності та гарантованого бюджетного забезпечення у повному обсязі;

- на державному рівні негайно й остаточно припинити практику створення та реалізації підзаконних актів щодо обмеження соціальних виплат військовослужбовцям і усвідомити їхню антиконституційність. Формулювання “з метою зменшення навантаження на Державний бюджет України” та “з метою економії бюджетних коштів” не тільки не виправдовують неправовий характер окремих урядових розпоряджень, а й вказують на безвідповідальність і нехтування конституційними нормами;

- системно переглянути та модернізувати державні програми щодо соціального захисту військовослужбовців в контексті їх повного фінансового забезпечення бюджетними коштами на законних засадах. Рівень та якість фінансового забезпечення реалізації соціальних програм не повинен залежати від особи, яка на кожний конкретний момент часу обіймає владну посаду, до компетенції якої входить вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців;

- активно використовувати досвід розвинених країн світу щодо забезпечення гідного соціального стану національних Збройних сил, особливо, що стосується концептуальних засад як забезпечення загалом, так і щодо пільг та надбавок зокрема;

- залучати громадські організації, неурядові фонди для фінансування окремих соціальних програм, створити правові засади громадського контролю за їх впровадженням.

Захист прав громадян є іманентною функцією демократичної держави. Ситуація, коли владні інституції самі порушують конституційні засади держави, є ненормальною й загрозовою. Необхідно змінити підходи самої влади до влади з тим, щоб суспільство мало підґрунтя для глибокої поваги й довіри до неї. За підсумками сучасних соціологічних опитувань, армія повертає собі позитивний імідж в суспільстві й залишається мало не єдиною державною інституцією, якій довіряє більшість населення країни. Здійснення державою адекватного захисту соціальних прав військовослужбовців об'єктивно сприятиме підвищенню авторитету нашої влади в Україні та за її межами.

1. Довідник з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ветеранів Великої Вітчизняної війни, військової служби і військових пенсіонерів та інших громадян похилого віку в Україні / Під ред. генерал-полковника В.І. Собкова) – К., 2006 р. – 540 с. 2. Жаліло Я. Від соціального забезпечення до соціальної політики. – 2001. 3. Жданов І. Воєнна сфера в передвиборних програмах партій і блоків // Національна безпека і оборона. – К.: Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. – №1 (25) – 2005. – С.23–27. 4. Матеріали парламентських слухань щодо соціального захисту військовослужбовців – грудень 2006 р. / www.kmi.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id. 5. Марчук Є. Парадокси сучасного українського війська // День. – 3 червня 2004 року. 6. Гриценко А. Проблеми воєнної політики в програмах політичних партій // Національна безпека і оборона. – К.: Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. – №2 (26) – 2005. – С. 8 – 23. 7. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. – К.: Аванпост. – 2005. – 96 с. 8. UK Government Sustainable Development Strategy indicators // <http://www.sustainable-development.gov.uk/publications/uk-strategy-2005>.

УДК 356.169

А.І. Сташко

Львівський орден Червоної Зірки інститут Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Скоропадського
Національного університету “Львівська політехніка”,

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ АЕРОМОБІЛЬНИХ ВІЙСЬК В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДОСВІДУ

© Сташко А.І., 2007

Висвітлено аргументацію щодо необхідності професіоналізації аеромобільних військ, що ґрунтується на сучасних досягненнях військової техніки і науки, особливостях ведення сучасних війн. Змодельовано основні напрямки реформування аеромобільних військ в контексті їх професіоналізації: склад, організація, бойове використання.

There are argumentations of the necessity of air force professionalization based on modern achievement in military technique and science, peculiarity of present day wars keeping described at this article. Author modeling main directions of the air force reformation in the meaning of it's professionalization: staff, organization, fighting consuming.

Перетворення в арміях, зумовлені науково-технічним прогресом, стикаються з тими уявленнями, які завжди створювалися під впливом інших умов. Все більше сучасної техніки впроваджується в армію нашого часу. Результат, який 100 років тому досягався завдяки сукупним зусиллям маси солдатів, тепер швидко досягається роботою вдосконалених механізмів. Воєнні доктрини з'являються і розвиваються синхронно з науково-технічним прогресом, збагачуються новітніми технічними винаходами. З погляду воєнного мистецтва, це є перспективний шлях розвитку.

Склад професійних аеромобільних військ. СРСР, проводячи експансіоністську політику, не міг відмовитися від рекрутського набору, що забезпечувало створення чисельної і дешевої армії десантників. Історичний досвід більшості народів, що пережили лихоліття війни, навчав, що усі